

Sayı : 4

Yıl : 1988

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1989

RUSYA TÜRKLERİNİN UZAK DOĞU'YA GÖÇLERİ VE KORE'DE TÜRK TOPLUMU

(1920—1950)

Dr. HEE-SOO LEE*

I. Büyük Rusya İhtilâli (1917) ve Türklerin Uzak Doğu'ya Göçleri

Rusya Türklerinin Uzak Doğu'ya göç etmeleri ilk olarak XIX.yüzyılın sonunda başladı. Rusya ile Çin hükümetleri Doğu Çin demiryolunun Mançurya topraklarından geçirilmesi hakkında anlaşmaya varınca¹, Rusya'dan bu işi düzenleyecek işçiler gelmeye başladı. Doğu Çin demiryolu idare merkezi olan Harbin şehri ve civarındaki Çin topraklarına demiryolu işçileri ve yöneticileri ile birlikte çok sayıda Türk de gelmişti. Bunların ekseriyeti Rusya'nın Penzâ ve Tambov vilayetlerinden gelen Türk-Tatar tüccarlardı. Bu vilayetlerde çiftçilik ile uğraşmak için toprağın şahıs başına çok az verilmesi ve başka elverişli iş imkanlarının da bulunmaması gibi sebepler bir kısım Türkleri o yıllarda inşasına başlanan Doğu Çin Demiryolu muntkasında iş bulma imkanlarını aramaya yöneltmiştir. Önceleri yalnız olarak bu yerlere gelen küçük tüccarlar burada çeşitli dükkanlar açarak ticârete başladılar. Bir kaç sene sonra işlerini düzene sokup kendileri de yerleşince bazıları ailelerini de yanlarına getirdiler. İşte bu yıllarda Harbin, Haylar gibi bazı Mançurya şehirlerinde Türk cemiyetleri kurulmaya başlandı. Mescit ve mektep binaları inşa edildi; mezarlık için toprak alındı. Daha sonra çeşitli cemiyet faaliyetlerine başlandı².

Fakat, Rusya'nın çeşitli yerlerinden ikinci büyük Türk grubunun Çin'e, oradan da Kore ve Japonya topraklarına göçü, Rusya'daki Bolşevik ihtilâlinden sonra başladı. Bilindiği üzere, I. Cihan Harbi (1914-1918)

* Dr. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Misafir Öğretim Üyesi.

¹ Rusya 1896'da Çin ile Japonya'ya karşı bir ittifak yaparak Mançurya'yı baştan başa geçen demiryolu yapımı ve yolun çevresindeki madenleri işletme ayrıcalığı ile buralarda asker bulundurma hakkını elde etti. 1898'de ayrı bir anlaşma ile demiryolu inşaatına başlandı. (Han Woo-keun, *History of Korea*, Seoul, 1982, s. 434./R.Üçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1985, s. 225)

² Mahmud Tahir, "Rusya dışında Kazak Türkleri" *Kazan Dergisi (KD)*, Sayı 1, s. 14.

sürüp giderken patlak veren Şubat 1917'deki Rusya Bolşevik ihtilâliyle kısa bir zaman içinde Rusya'daki Çarlık rejiminin yıkılması³, Rus olmayan diğer milletlerin olduğu gibi Türkler için de gayet geniş umut ufukları açmıştı. Fakat ihtilâl idaresinin "bütün memurların ve askerlerin buldukları yerde kalmalarını" isteyen emirnâmesi Türklerin sevincini kısa sürdüdü. Zira bu emirnâme ile, getirdikleri on binlerce göçmeni silahlandırarak 1916 Millî İsyanı'nı kanla boğan Rus askerî ve sivil yöneticileri Türkistan ve diğer Türk bölgelerinde kalıyorlardı⁴.

Halbuki Türkistan'a Rus göçmeni göndermek meselesi, Bolşevik çağında daha Rusya sömürgecilik tarihinde misli görülmeyen bir hızla ilerlemişti. 1917 Şubat ihtilâline kadar Avrupa'dan Sibiryaya ve Orta Asya'ya takriben 6,500,000 Rus göçmeni gelmişti. Bunlar, Türklerin yaşadığı çeşitli bölgelerde yerleştirildiler⁵. Bolşeviklerin toprak ve göç siyaseti, Rusya içindeki iktisadî güçlük ve buhrandan dolayı Rus köylüleri ve işçilerini kendi istekleriyle Türk bölgelerine göç etmeye teşvik etmiş, bu ise yerli Türk ahalisinden toprak gasbedilmesine yol açmıştı⁶. Rus hükûmeti böylece, bir yandan Türk ülkelerinde Rus nüfusunu artırmak suretiyle işgal ettiği bölgelerde sömürü politikasına karşı koyacak yerli halk karşısında üstünlük sağlayarak, emperyalist-koloniyalist maksadlarına hizmet ediyor, diğer yandan da Avrupa Rusya'sındaki topraksız köylüleri toprak sahibi yaparak o bölgedeki sosyal huzursuzluğu da azaltmağa çalışıyordu.

Hattâ Çarlığın çöküşü ile Rusya'da âniden geniş bir hürriyet havasının esmesi, Türk boylarında müşterek düşmana karşı Türk birliğini kurmak gerektiği hakikatini görmelerine mani oldu. Daha doğrusu bu şuur gelişmemişti ve dolayısıyla her boy kendi mahallî menfaat ve problemlerine eğiliyordu⁷.

³ 14 Mart'ta geçici bir hükûmetin kurulmasına ve Çar'ın istifa etmesine karar verilmiştir. (Üçarol, *siyasî Tarih*, s. 430.)

⁴ Mehmet Saray, *Türkistan Türkleri: Rus ve Çin idaresinde yaşayan Türklerin Millî mücadele tarihi*, İstanbul, 1984, s. 21.

⁵ Z.V.Togan, *Bugünkü Türki; Türkistan ve yakın tarihi*, İstanbul, 1981, s. 371-372.

⁶ 1926 istatistik rakamlarına göre göç siyaseti sonucu Türk bölgelerinde bulunan Türk olmayan Rus nüfusunun oranı bütün Rusya Türk ahalininin %83'ü idi. (W.Kolarz, *The Peoples of the Soviet Far East*, London, 1954, s. 124./Bu hususta tafsilat için bkz. V.Togan, *a.g.e.*, s. 371-372, n-177.)

⁷ M.Saray, *Türkistan Türkleri*, s.21./A.B.Taymas, *Kazan Türkleri*, Ankara, 1966, s.187./N.Devlet, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara, 1985, s. 289./Z.V.Togan, *Türkistan*, s. 981.

Bu şartlar içinde dahi Türkler, ihtilâlin başlangıcında verilen çok sınırlı serbestlikten istifade ile 1-11 Mayıs 1917 tarihleri arasında Moskova'da bütün Rusya Müslümanlarının ilk genel toplantısı olan "Umumî Rusya Müslümanları Kongresi"ni tertip ettiler. Kongre bazı eksikliklere rağmen, Türklerin nasıl bir yol takip etmesi gerektiğini tartışarak devrine göre mühim kararlar da aldı⁸. Fakat birbirine bağlayıcı gücü olmayan Rusya'daki Türk boylarının farklı durumlarının sonucu olarak hazin münakaşalar cereyan etti. Türkler arasında tam bir hedef birliği teşekkül edemeyen bu kongre'den sonraki siyasî gelişmeler, kongreyi düzenleyenlerin şahsî menfaat ve farklı arzularından dolayı bir sonuca varılamadı. Bütün bunların tabii bir neticesi olarak Kazanlılar, Azeriler, Kazaklar, Türkistanlılar ayrı ayrı millî muhtariyet mücadelesine giriştiler. Öteden beri millî esaslara göre gelişmekte olan Türklerin muhtariyet çabalarını önlemek gayesinde olan Sovyet rejimi, Türk boylarının bu dağınık hali ve birbirleriyle anlaşmazlıklarından istifade etmiştir. Tabiatıyla de hepsi teker teker Bolşeviklerin kurbanı oldular. Böylece Rusya Çarlık imparatorluğu, bu sefer Bolşevik imparatorluğu (S.S.C.B.) olarak yeniden kuruldu⁹.

Ruslar Türklere her hangi bir hak vermeğe yanaşmadıkları gibi Rus ihtilalcilerine yardım toplamak bahanesiyle de halkın elinde neyi varsa zorla almaya başlamışlardı. Türk halkı tam bir perişanlık içine düşmüş bulunuyordu.

Çarlığın devrilmesinin üzerinden 3 yıl geçtiği halde, sürekli olarak hayal kırıklığına uğrayan Türkler, bütün çalışmalarına rağmen, muhtariyetlerini elde edemediler. Bu hedefe yaklaştıkları her seferinde Sovyet rejimi onlara, aşılması imkansız engeller çıkarıyordu. Bu şartlar içinde başka çıkış yolları denemeyen Rusya Türk halkının çoğu kendi haklarını bir parça da olsa korumayı ümid ederek Türk illerinde kurulan Komünist partilerine katılıp mücadeleye devam ederken, bu durumdan memnun olmayan bazı boylar anayurtlarını terk ederek diğer ülkelere göç etmek zorunda kaldılar.

Bu göçler doğrultusunda Kazan Türkleri başta olmak üzere Türkmen, Özbek, Tacik, Kırgız ve Kazak Türk boylarından oluşan 600

⁸ Bu kongrede kabul edilen protokoller için bkz. N. Devlet, *a.g.e.*, s. 267, 287./ Z.V.Togan, *a.g.e.*, s. 381.

⁹ M.Saray, *a.g.e.*, s. 21-28./T.Devletsin, *Sovyet Tataristanı*(trc. M. Emircan), Ankara, 1981, s. 213./ G.Hambley, *Central Asia*, New York, 1969 s. 227-237./A.Bennigsen, *Stepte Ezan sesleri*(trc. N.Uzul), İstanbul, 1981, s. 75-76./N.Devlet, *a.g.e.*, s. 289.

civarında bir göçmen kafilesi de 1920'li senelerde Uzak Doğu'ya giderek Mançurya ve Kore'ye ve bir çoğu da Japonya'ya yerleşmişlerdir.

II. Kore'de Türk Toplumunu ve Dinî-Kültürel Faaliyetleri¹⁰

Rusya Türklerinin Mançurya üzerinden Kore'ye göç etmeleri ilk olarak XIX. yüzyılın sonunda başlamıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi 1898 yılında Rusya ile Çin arasında akdedilen "Doğu Çin Demiryolu İnşaat Anlaşması"ndan sonra Mançurya bölgelerinde demiryolu inşaatına başlanması üzerine çok sayıda Rusya Türkü, işçi ve teknisyen olarak bu taraflara akmaya başlamıştır. Bunlarla beraber bu yeni bölgede yeni iş imkanlarını arayan Türk tüccarları da buralara gelmiş ve bir kaç yıl sonra Mançurya'nın merkezi, Harbin şehri başta olmak üzere bu yöredeki belli başlı şehirlerde ticarete başlamışlardır. Bu tarihlerde Mançurya'ya yerleşen çok sayıda Müslüman Türk, Koreliler ile de ticarî münasebetlere başlamış ve bazıları seyyar satıcı olarak yakın bir mesafede bulunan Kore hududları içine girmişlerdir¹¹.

Göçlerin ikinci devresi ise, Rusya'da patlak veren Bolşevik ihtilâli (1917)'nden sonra Rusya dahilinde hayat şartlarının ağırlaştırılması sonucu sayısız Rusya Türkünün Mançurya'ya göç etmesi ve oradan da Japon hakimiyeti altında bulunan Kore topraklarına girmesiyle başlamıştır. Ayrıca bu yıllarda, I.Cihan Harbi esnasında Rus ordusuna alınan ve daha sonra da "Beyaz Rus Askerleri" safında kalan Türk asıllı askerler Kore topraklarına sığınmaya mecbur olmuşlardır. Bunlardan başka Rusya'ya esir düşerek Sibirya'ya gönderilen ve daha sonra esirlikten kurtularak Mançurya

¹⁰ Bu konuda şimdiye kadar yeterince araştırmalar yapılmamış ve dolayısıyla belli başlı neşriyat mevcut değildir. Bunun üzerine bu konuyu aydınlatmak için bizzat 1930'lu yıllarda Kore'nin "Mahall-i İslâmiye"lerde yaşamış olan iki Rusya—Tatar Türk liderleri ve bir Kore asıllı Türkleşmiş müslüman ile Kore'deki Türk cemiyetinin dinî ve kültürel faaliyetleri hakkında aşağıdaki mülakatlar yaptık.

a. Temimdar Muhit (Japon Türk Cemiyeti Başkanı), 28 Kasım-5 Aralık 1986, Seul./ 25 Temmuz 1987, İstanbul.

b. İshak Bağdaş (Eski Kore türk Cemiyeti Liderlerinden), 31 Ekim 1987, Ankara.

c. Şamil J.S.Pak (Türkler sayesinde 1932 yılında ihtida eden ilk Koreli Müslümanlardan), 6-27 Mart 1988, İstanbul.

Bununla beraber Uzak Doğu'daki Rusya Türkleri konusunda geniş çaplı incelemeler yapmakta olan Mahmut Tahir Bey'in elinde bulundurduğu Kore'deki Türklerin kültürel faaliyetleri hakkında çok sayıda fotoğraflar, Kazanca gazete makaleleri ve diğer dökümanlardan da istifade ettiğimizi bilhassa belirtmekteyiz.

¹¹ *KD.* sayı 4, s. 8-9.

üzerinden Kore'nin kuzey bölgelerine gelen Türk asıllı askerler de olmuştur¹²

Bu göç hareketinin son devresini de 1920'li yıllardan itibaren Mançurya'daki Rusya Türklerinin Japon hükûmetinin müsaadesiyle düzenli şekilde Japonya'nın sömürgesi altındaki Kore'ye yerleşmeleri oluşturur. 1920 yılında 600 kişilik bir Türk grubu Japonya'ya iltica ederken 200'e yakın Türk, Kore'de kalmış ve oraya yerleşmiştir. Hattâ 1921 yılında vukû bulan Japonya'daki büyük depremde Türkler de epeyce zarar görmüşler, aralarında yeni kurdukları işlerinin tamamını kaybedenler de olmuştur. bunların bir kısmı bu gibi durumlar karşısında Kore'de iş imkaları aramayı daha uygun bularak oradaki soydaşlarının yardımıyla Kore'ye gelip yerleşmeye başlamışlardır¹³.

Ancak o zamanlarda Mançurya'dan Japon hakimiyeti altındaki Kore hududlarına geçebilmek için giriş vizesi ile beraber 1,500 Yen (Japon parası) veya bu meblağ karşılığı Japon Konsolosluğu tarafından tasdik edilen teminat mektubu bulundurulması gerekiyordu. Birbirleriyle daima sıkı bir dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunan Türkler, böylece teminat mektubu veya bu miktar parayı Kore'den Mançurya'ya gönderip Kore hududlarını geçirdikleri kişiden sonra geri almak suretiyle çok sayıda soydaşlarının Kore'ye gelmesini sağlamışlardır¹⁴.

Bundan sonra Japonya ve Mançurya'da bulunan Türklerin sık sık Kore'ye gelerek ülkenin her köşesine yerleştiği görülmekte ve 1950 yılına kadar hususî bir serbestlik içinde millî Türk kültürü ve dinî özelliklerini muhafaza ederek Türklüğün ve İslâmiyetin tesirlerini kısmen de olsa Kore topraklarında bırakmış oldukları anlaşılmaktadır.

1. Ticarî Faaliyetler

Çeşitli vesilelerle Kore hududuna giren Rusya Türkleri, başlangıçta çok az sermayeler ile başta seyyar satıcı olarak şehir şehir ve köy köy dolaşarak hazır giyim, battaniye gibi manifatura eşyası satıcılığına başladılar. Zamanla belli bir miktar sermaye de biriktiren bu seyyar satıcılar Güney Kore'nin Seul, Pusan, Taegu, İnchon, Taejon, Mokpo; Kuzey Kore'nin Pyongyang, Siniyu, Konan ve diğer şehirlerinde de aileleri ile birlikte yer-

¹² KD. sayı 2, s. 39.

¹³ Temimdar Muhit ile mülakat

¹⁴ Şamil Pak ile mülakat.

leşerek dükkanlar açmaya başladılar. Sonraları işler gelişince aralarında bir kaç dükkan sahibi olarak ticârette başarılı olanlar da olmuştur.

Kore'de yerleşen Rusya Türkleri konfeksiyonculuk başta olmak üzere yünlü dokumacılık, terzilik gibi mesleklerle uğraşmışlardır. Maçurya-Kore-Japonya arasındaki bölgesel ticarete hakim olan Türkler, mallarının çoğunu Japonya'nın Osaka ve Tokyo şehirlerindeki toptancılardan alırlardı ve bunlara sipariş vererek hazırlatırlardı. Ticarî mallar Japonya'dan vapur ile Kore'nin güney limanı olan Pusan'a ve oradan da tren ile Seul'a getirilirdi. Mal sahipleri bir yandan malları çeşitli şehirlerdeki dükkanlara ve seyyar satıcılar vasıtasıyla Kore'nin her köşesine gönderirken bir yandan da aynı gün içinde tren yoluyla, sipariş edilen malları Mançurya ve Çin'in iç pazarlarına yollarlardı. Onlar daha ziyade Japonya'dan her türlü hazır giyim, tuhafiyeye, kumaş, saat, kaşık, çatal, ev cihazları ve bazen ithal Alman mallarını alıyorlardı. Birbirleriyle sıkı bir dayanışma içinde ticarî işbirliği yapan Müslüman Türkler kredili alış-verişler yapıyorlardı. Yani istedikleri malları alıp sattıktan sonra malın bedelini ödüyorlardı¹⁵.

Türklerin Seul'deki merkezî dükkanlarında kendi aile fertlerinin yanı sıra bir-iki Türk ve beş-altı kişi de Koreli işçi çalışıyordu. Küçük şehirlerde ise Seul'deki Türk dükkanlarının mümessili olarak dükkan sahibi olan Koreliler de vardı. İşlerin yoğunluğundan dolayı sabah saat 5-6'da açılan dükkanlarda gece saat 23-24'e kadar satış yapılırdı¹⁶.

Kore'de büyük Japon ticârethaneleri ve her türlü mağazalar mevcuttu. Koreliler ise et, sebze, meyva, millî giyim eşyası, ayakkabı, gıda maddeleri ve köy mahsüllerinin satışını (açık pazarlarda) yaparlardı. Demircilik, marangozluk, inşaat işleri ve her türlü tamircilik de Korelilerin elinde bulunuyordu. Ancak Japonlar malı etiket fiatı üzerinden satar, tenzilât yapmaz ve Koreli müşteriye fazla ilgi göstermezlerdi. Halbuki Koreliler ve bilhassa köylüler pazarlık yaparak mal almayı tercih ederdi. Bu durumu bilen Türkler, az bir kâr karşılığında pazarlık yaparak sürümden kazanır ve bundan dolayı satıcı ve alıcının ikisi de memnun kalırdı¹⁷.

Ayrıca Türk tüccarları kendi dükkanlarının şubelerini açar ve buralarda işleri Koreli tezgâhtarlar ve yardımcılarını yürütürdü. Mal sahibinin kendisi veya aile fertlerinden birisi bu şubeleri kontrol eder ve buralara mal

¹⁵ Şamil Pak ve Temimdar Muhit ile *mülakatlar*.

¹⁶ Şamil Pak ile *mülakat*

¹⁷ M.Tahir, "Kore'de Türk-Tatarlar", neşredilmemiş makale.

temin ederdi. Aynı şahsın bir kaç yerde dükkan sahibi olduğu dikkate alınırsa Kore'de tahminen Türklere ait 70 kadar dükkan mevcut olduğu söylenebilir. Seul'de bulunan Türklerin sayısı ise 35-40 aileden ibaret 120 kişi civarında olup sadece Seul'de onlara ait 30'dan fazla dükkan vardı. Pusan'da 12 aile ve 11 dükkan, Taegu'da 6 aile ve 6 dükkan mevcuttu¹⁸. Dükkanların çoğu sahiplerinin ad ve soyadlarını taşımakla birlikte başka adlar altında kurulmuş olan dükkanlar da mevcuttu ki, bunlar arasında; ALTAY, NUR, KAZAN, BAYKAL, KAMA v.s. gibi isimlerle tanınanlar sayılabilir¹⁹.

Onların iktisadî durumları Kore'de bulunan umum Japonlardan daha iyi olup, kârlı ticaretten yararlanarak imtiyazlı üstün bir sosyal mevkî elde ettikleri görülmektedir. 1930-1940 yılları arasında Kore halkının kötü ekonomik durumu gözönüne alınırsa, Türklerin ne kadar rahat ve refah içinde yaşadıkları açıkça görülebilir.

Fakat 1930 yıllarında neşredilen resmî istatistik rakamlarına göre 1934 yılında Kore'de 39 erkek ve 28 kadın toplam 67 Türk bulunuyordu²⁰. Ertesi yıl 1935'te bu sayı 45 erkek, 31 kadın, toplam 76'ya ulaşmıştır. Aynı kaynak, Kore'de Türklerin bölgelere göre dağılım durumu ile beraber onların meslekî durumu hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir²¹. 1936 yı-

Vilayetin adı	hâne	erkek	kadın	toplam
Kyung-gi (Seul ve Orta bölgesi)	15	29	20	49
Chôn-nam (Güney-batı bölgesi)	1	2	2	4
Kyung-puk (Güney-doğu bölgesi)	4	6	3	9
Kyung-nam (Güney bölgesi)	1	1	1	2
P'yông-nam (Kuzey batı bölgesi)	2	3	1	4
Ham-nam (Kuzey Doğu bölgesi)	2	2	.	2
Toplam	25	43	27	70

¹⁸ Kore'nin çeşitli şehirlerinde dükkan sahibi olan Türklerin adları için bkz. *EK*

¹⁹ Bkz. *Millî Bayrak Gazetesi*, sayı 240-324, 1940-1942, reklâmlar.

²⁰ Chosôn ch'ong-dok-pu (Kore Genel Valiliği), *Chosa wôlbo (Resmî Aylık)*. C.V, No.7, Temmuz 1934, Seoul.

²¹ Aynı kaynak, C.VI. No.7, Temmuz 1935.

ında Kore'de Türklerin sayısı 25 aile, 43 erkek, 27 kadın, toplam 70 kişi olup onların bölgelere göre dağılım durumları şöyle idi²².

Resmî rakamlara göre 1930'lu yıllarda Kore'de bulunan Türklerin sayısı 70 civarında olmasına rağmen, gerçek rakam bunun üstünde olup yaklaşık 200-300 kişilik bir Türk cemaati mevcut olduğu tahmin edilmektedir.

2. Dinî ve Kültürel Faaliyetler

1917 Rusya ihtilâlinden sonra Mançurya şehirlerine göç eden çok sayıda Türk mültecilerinden bazılarının seyyar tüccar olarak Kore'ye gitmeleriyle Kore ile ticaret yollarını açan Türkler, zamanla buralarda esaslı olarak yerleşmişler ve hayatlarını düzene sokmağa muvaffak olmuşlardır. 1920 yılında ise Mançurya'daki Türk cemiyetlerinin ve bazı şahısların Japon hükûmet yetkilileriyle yaptığı temaslارının müsbet sonucu sayesinde Kazan Türkleri başta olmak üzere çeşitli Türk boylarından oluşan 600 kişilik bir göçmen grubu, Muhammed Abdulhay Kurbanali (1892—1972) başkanlığında Japonya'ya iltica ederken, 150-200 kişi de Kore'ye yerleşmiştir. Bilhassa 1921'de Japonya'da meydana gelen büyük depremden zarar gören ve orada yeni kurdukları işlerin tamamını kaybeden bir kısım Türkler, Kore'deki soydaşlarının çağrısı üzerine seyyar satıcılık ve bölgesel ticâret için daha elverişli olan Kore'ye gelmişlerdir.

Kore'nin çeşitli şehirlerinde yerleşen Türkler, kendi haklarını elde etmek, sosyal ve kültürel statülerini yükseltmek amacıyla Japonya'nın haki-miyeti altında bulunan Kore Genel Valiliği yetkililerinin yanısıra ülkenin siyasî, askerî alandaki nüfûzlu kişileriyle de geniş temaslarda bulundular.

Artık, kendi dinî ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması için bir cemiyet kurulması fikri de ortaya çıkmıştı. Çünkü ibadetler, bayramlar, nikâhlar, isim vermeler, cenazeler gibi meselelerin kendi örf, âdet ve dinlerine göre halledilebilmesi ve kendi çocuklarını millî kültür esaslarına göre yetiştirmek için okul açılması icab ediyordu. Bu gibi ihtiyaçlar ancak Türklerin sıkı dayanışma ve birleşmeleri neticesinde halledilebilirdi ve bu amaçla 1926 yılında Seul'da, bayram namazından sonra bir heyet kurularak bu gibi meseleleri hal etme çareleri araştırılmaya başlandı. Bu heyet daha sonra "Seul Dinî ve Millî Müslüman Cemiyeti"nin ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır²³.

²² Aynı kaynak, C.VIII, 1936.

²³ Temimdar Muhit, İshak Bağdaş ve Şamil Pak ile *mülakatlar*./ 1926 yılına ait Kore'deki Türk heyeti *fotoğraflar*.

Kore'deki bütün Müslüman Türklerin menfaatini sağlamak amacıyla kurulan "Dinî ve Millî Müslüman Cemiyeti", Türk millî meselelerinin yanısıra kültürel ve dinî faaliyetler ile de doğrudan ilgilenmiş seçkin yönetim kadrosuyla gayr-i Müslim topraklarında İslâm-Türk unsurlarının muhafaza edilmesi ve Türklüğün varlığının devam ettirilmesinde büyük hizmet yapmışlardır. Bu cemiyet işlerinde başkanlık vazifeleri Kerim Süleyman (1934-1935), Abdullah Nurmuhammed (1936—1937) daha sonra ise Muhammed Zarif Yanguraz, Alim Selahaddin ve bilhassa Türkiye göçü zamanlarında (1947-1948) İshak Bağdaş, İnaletullah Murat'lar tarafından yürütülmüştür. Dinî faaliyetler ve İmamlık görevleri ise Seul'de Abdulkerim Rahim'den başlayıp Abdullah Haki, Arifullah Gizatullah ve arada sırada Abulhak Nuğman, Muhammed Zarif Yanguraz tarafından yerine getirilmiştir²⁴. Kore'deki Türk toplumunun en parlak devri olan 1930'lu yılların ortalarında "Dinî ve Millî Türk-Müslüman Cemiyeti"nin idarî ve dinî kadroları şöyle idi²⁵:

Seul, Taegu ve Pusan şehirlerinde "Mahall-i İslâmiye"²⁶ denilen kendi Türk cemaatlerini oluşturan Müslüman Türkler, kültürel ve dinî faaliyetleri daha verimli şekilde yürütmek amacıyla Seul'daki "Mahall-i İslâmiye" ve "Dinî ve Millî Cemiyeti" öncülüklerinde şehrin en kalabalık merkezinde iki katlı bir bina satın alarak Türklerin kültür merkezi olarak kullanmaya başlamışlardır²⁷. Binanın birinci katı salon, idare ve hademe odaları, ikinci katı ise mescid ve okul sınıfları olarak ayrılmıştır. Salon olarak ayrılmış kısımda düğün, bayram merasimleri, dinî ve millî günleri anma toplantıları, çocuklar için temsiller tertiplenirdi. Aynı binada mescid olarak ayrı bir yer ayrılmıştı ve burada cuma ve bayram namazları kılınırdı²⁸.

Nikâh ve bayramlar gibi kendi kültürel ve millî merasimlerinde Kore'de bulunan Türklerin yanısıra bazen de yurt dışından (Japonya ve Mançurya'dan) gelen müslüman Türk liderleri de sık sık bulunuyorlardı. Bunlardan biri de 23 Ağustos 1934 tarihinde Seul'de tertiplenen Seul İmamı Arifullah Gizatullah'ın kızı Zeliha ile Tokyo Mahall-i İslâmiye a'zalarından İbrahim Altunbaylar'ın oğlu Mahmud'un toy (nikâh) törenle-

²⁴ *Yeni Yapon muhbiri (YYM)*, No. 20, Ağustos 1934, Tokyo, s. 29-30/İshak Bağdaş ve Şamil Pak ile mülakatlar.

²⁵ *YYM*, No. 20, s. 29—30.

²⁶ *YYM*, No. 38, s. 48.

²⁷ Bu binanın şimdiki Seul Belediye sarayının arka sokağında olduğu tesbit edilmiştir.

²⁸ İshak Bağdaş ve Şamil Pak ile mülakatlar./ M.Tahir, "Kore'de Türk—Tatarlar".

ri idi. Bu törenlere Tokyo Mahall-i İslâmiye lideri İmam Muhammed Abdullah Kurbanali, Mukden İmamı Muhammed Zarif Yangurazi'ler, Japonya Müslüman liderlerinden Ahmed Muhtasib beyler davet olunup teşrif ettikleri gibi Japon hükûmetinin Dahiliye ve Hariciye me'murları ve Seul'de bulunan yerli ve yabancı basın mensupları da katıldılar. Muhammed Abdulhay Kurbanali tarafından kıyılan nikâhda, onun nikâhın ehemmiyeti ve gerekliliğine dair ayet ve hadis-i şerifler okunması ve tesirli bir nutuk ve vaazını müteakip Muhammed Zarif tarafından Kur'an okunup ve dualar edildi, gelin ve damadın babaları ve diğer misafirler tebrik nutukları ile güzel tavsiyeler söylediler. Bütün bu haberler Seul'de çıkan "Keicu Nippo" gazetesinde resimlerle birlikte genişçe yer almıştı²⁹.

Okul meselesine gelince; kendi çocuklarını yetiştirebilmek için 1928 yılında yeni usûl tedrisatlı "Mekteb-i İslâm" açılmıştır. Türk Cemiyeti kendi binasına sahip olunca okul için ayrılmış bu bina'nın iki odasında çocuklara dinî ve kültürel derslerin yanısıra diğer dersler de vermeye başlamıştı. Altı yıllık okul eğitimini Zeynep Rahim, Abdullah Hakim ve başka bir kaç bayan öğretmen nezaretinde yürütmekte idi ve buradaki öğrenci sayısı 15-20 kadar idi. Fakat bu mektep, ders kitaplarının bulunmaması ve kifayetsizliği ile karşı karşıya geldi. Bu durum karşısında din dersleri için elde istinsah edilerek taş basma bastırılan bazı kitapları Japonya'dan temin ederken bir kısım dil ve hesap ders kitapları ise Harbin'de basılan kitaplardan faydalanmıştır. Yine de ders kitabı yetersizliği tam olarak giderilemedi. Ancak 1930 yılında Tokyo'da Matbaa-i İslâmiye'nin kurulmasından sonra orada basılan ders kitapları bazı kolaylıklar sağlayabilmişti. Okulda ders dışında türlü tiyatro oyunları ve konserler de tertiplenmeye başlanmıştı³⁰.

İslâmî faaliyetlere gelince; mescidin ibadete açılmasıyla gayr-i Müslim topraklarda İslâm ilkelerine dayanarak günlük hayatlarını sürdürebilen Müslüman Türkler, dinî ibadetlerini yerine getirmekte büyük gayret sarfetmişlerdi. Seul'un merkez semtinde kendi kültür merkezi binalarına sahip olmalarıyla bazı ibadetleri daha kolay yerine getirebilen Türkler, bu defa Seul şehrinin dış mahallesinde bir arazi temin ederek orayı İslâm kabristanı olarak kullanma izni almışlardır. İslâm kabristanı Japonların ölülerinin yakıldığı yerin karşısında olup, burada 20 kadar Müslüman me-

²⁹ *YYM*, No. 21, s. 51-53.

³⁰ Bkz. Okul faaliyetlerine ait *fotoğraflar.*/M.Tahir, "Tokyo'da Matbaa-i İslâmiye", *KD*, sayı 16, s.16./*YYM*, No. 25, s. 65-67.

zarı meydana gelmiştir. İslâm kabristanı yalnız Seul'de mevcut olduğundan Kore'nin diğer semtlerinde ölen Müslüman Türkler de bu mezarlığa gömülürlerdi³¹. Kore'deki Türklerin önemli dinî faaliyetlerinden biri de Seul Türk Müslüman Cemiyeti ile Tokyo Türk Müslüman Cemiyeti'nin beraberce *Kur'an* (1934) ve *Kur'an tefsiri* (1950'de) neşredilerek onları Uzak Doğu'daki bütün Türk Müslümanlarına dağıtmalarıdır. Matbaa-i İslâmiye'de Arapça baskısı ile gerçekleştirilen ilk *Kur'an-ı Kerim*'in Kore'ye dağıtımı münasebetleriyle 28-30 Haziran 1934'te Seul'de büyük bir toplantı düzenlenmişti³².

Kore'deki "Dinî ve Millî Türk Cemiyeti"nin davetiyle yapılan bu anlamlı toplantıda Japonya'dan Türk Cemiyeti başkanı Abdulhay Kurbanalı, dinî liderlerden Ahmed Can Yakub, Japon Müslüman büyüklerinden Açıba Efendi, Çin'den meşhur Çinli din âlimi Ebubekir Ahund Ch'ang Te-ch'un gibi Uzak Doğu Mahall-i İslâmiyelerini temsil eden liderlerle beraber Kore hükûmeti yetkilileri de hazır bulundular. Kore Mahall-i İslâmiye başkanı Kerim Süleyman, Genel Sekreteri Abdürrahman Mullin, İmam Arifullah Gizatullah efendilerden oluşan icra komitesi tarafından Seul'de çeşitli kültürel ve dinî programlar hazırlandı. Üç gün süren bu ilk *Kur'an* basımı kutlama ve dağıtım töreninde Kore dahilinden ve haricinden gelen çok sayıda Müslümanların Türk kültür binasında Cuma namazı kılıp çeşitli İslâmî konularda konferanslar vermişler ve ayrıca delegeler İslâm kabristanını da ziyaret etmişlerdir³³.

Bu toplantının en önemli cihetlerinden biri ise, bütün basın aracılığıyla Kore'de Müslüman-Türk cemaatinin varlığını duyurması ve İslâmiyetin esas ilkelerini Kore halkına tanıtmasıdır. Bunun sayesinde Koreliler arasında az sayıda olsa bile ihtida edenler görülmüştür. Ayrıca Kore'de İslâm propagandasını canlandırmak için Uzak Doğu'daki Müslüman liderler de sık sık Kore'yi ziyâret etmişlerdir. Bunlar arasında Abdullah Kurbanalı, Ayaz İshaki (1874-1954)³⁴ ve bilhassa Kasım 1933'te terkar Japonya'ya ge-

³¹ Bkz. Türk mezarlığına ait fotoğraflar./Şamil Pak ile mülakat.

³² *YTM*, No. 20, s. 29-34.

³³ *Aynı kaynak*, s. 29-34.

³⁴ Ayaz İshaki: Tataristan'da doğmuş olan tanınmış Türk yazarı, gazeteci ve politikacıdır. O, 1897-1918 yılları arasında Rusya Müslümanlarının millî hürriyet hareketlerine katılmış, Bolşeviklerin iktidara gelmesi üzerine de mülteci olarak Paris, Berlin ve Varşova'da yaşamış ve sonra Türkiye'ye yerleşmiştir. Kendisi koyu bir Türk milliyetçisi ve Türk birliği taraftarı idi. 1930'lu yıllarda Uzak Doğu'ya sık sık seyahat etmiştir.(Tafsilat için bkz. N.Devlet, *a.g.e.*, s. 169.)

lip yerleşen Abdürreşid İbrahim Efendi (1850-1944)³⁵ de bulunuyordu. Onların Kore'de çeşitli dinî ve kültürel faaliyetler başlattığı anlaşılmaktadır.³⁶

3. Japon-Türk-Kore İlişkileri ve Kore'de Türk-İslâm Tesirleri

Japonya işgali altında Japon Genel Valisi tarafından idare edilmekte olan Kore topraklarında kendi millî ve dinî özgürlüğünü muhafaza ederek refah ve huzur içinde yaşamaya çalışan Müslüman Türkler daima Japon hükûmetiyle iyi münâsebetler kurmağa bilhassa özen gösteriyorlardı. Türk Müslüman Cemiyeti'nin binasında ve her millî ve kültürel merasimlerde Türk ve Japon bayrakları yanyana asılırdı. Cemiyet binasının duvarlarında ise Japon İmparatoru, İmparatoriçesi ve veliahtlarının resimleri bulunması şarttı. Müslüman-Türkler, Japon yetkililerinin kendi millî ve dinî esaslarına aykırı davranmadıkça, Japonlara karşı son derece saygı göstermiş ve Japon hukukî nizamı ve geleneksel adetlerine karşı çıkmamaya gayret etmişlerdi. Her vesile ile Kore'de düzenlenen Türklerin millî ve kültürel merasimlerine Kore valiliğinin üst düzeydeki idarî ve askerî yetkilileri de davet ediliyordu. Bilhassa Japonya'dan, Mançurya'dan ve Türkiye'den Kore'ye gelen Müslüman-Türk liderlerinin Kore Genel Valisi, Genel Kurmay Başkanı, Jandarma komutanı gibi üst düzeydeki ilgili Japon makamlarını ziyaret etmeleri bir adet haline gelmişti. Bu şekilde nezaket ziyaretlerinde bulunan Müslüman-Türk liderleri Japon hükûmetinin Kore'deki Türk cemaatlerine gösterilen yardım ve himayelerinden dolayı onlara teşekkür ediyorlardı. Böylece Türkler, Japonya'nın Kore Genel Valiliğinin himayesi altında kendi güvencelerini temin edebilmiş ve uyum içinde hayatlarını sürdürürebilmişlerdi.³⁷

Türklerin bu tavır ve tutumları doğal olarak, Japonlar tarafından kendi toprakları ve temel hakları gasbedilen Kore halkı tarafından olumlu karşılanamayacaktı. Türk milletini Kore'de bulunan diğer Avrupalılardan

³⁵ Abdürreşid İbrahim: Sibirya'nın Tara kazasında 1857'de doğmuş meşhur Pan-İslâmî ve Rusya Müslümanlarının liderlerindedir. Abdürreşid Efendi, çeşitli kültürel ve siyasî alanlarda mahkum Rusya Türk halkını aydınlatmak için 87 yıllık ömrü boyunca büyük gayret sarf etmiştir. Hattâ Uzak Doğu'da İslamiyetin yayılmasında büyük katkıda bulunmuş ve onun Uzak Doğu'da yaptığı İslâmî faaliyetler "Alem-i İslâm" ismini verdiği iki ciltlik bir kitapta toplanmıştır.

³⁶ *YYM*, No. 44, s. 24-25.

³⁷ *YYM*, No. 20, s. 29-34./ *YYM*, No. 21, s. 51-53.

biri olarak kabul eden Koreliler, kendilerinin bilhassa 1930-1940 yıllarında Japonya'nın II.Cihan Harbi hazırlıkları için Kore topraklarında ne varsa sömürmesi neticesinde çok kötü durumdayken Türklerin başarılı ticâret faaliyetleri ve bunlardan elde edilen imtiyazlı sosyol durumlarından hiç memnun olmayacaktı. Fakat Kore halkı hiç bir zaman Türkler aleyhinde belirgin hareketlerde bulunmamıştır. Yine çok sayıda Türkün bulunduğu Mançurya ve Kore topraklarında, vatanperver Koreli mücahitler, Japonlara karşı sık sık kanlı bağımsızlık mücadeleleri başlattılarsa da, Türkler lehine ve aleyhine hiç bir tepki göstermemişlerdir. Aynı şekilde Türkler de Koreli mücahitlere karşı belli bir taraf tutmamıştır.

Kore'de İslâm tesiri konusuna gelince; tarih boyunca bütün dinlere saygı gösteren ve dinî inanç meselesinin herkesin şahsî işi olduğuna inanan Türkler, İslâmiyet'i Korelilere kabulü için etki yapmaya fazla emek sarfetmemişlerdir. Anacak Türklerin yanında çalışan ve böylece Türklerin dinî inançlarından esinlenen bir kaç Korelinin İslâm dinini kabul ettiği görülmektedir.

Onlardan en önemli örnek de Seul Türk-Tatar lideri ve zengin tüccar Abdulhak Nuğman'ın *BATKAL* adlı mağazasında çalışmakta olan Jae-Sung Pak'ın 1932 yılında ihtida etmesidir. Jae-Sung Pak, Şamil adını alıp bir Türk-Tatar kadınıyla Kore'de evlenmiş olup, ilk Koreli Müslüman olarak kabul edilmektedir. Yine İshak Bağdaş ve Ahmedullah Ütüş gibi o devirde bizzat Kore'de yaşamış olan Türklerin ifadesine göre, namaz, oruç gibi ibadetleri yerine getirmekte olan bazı Koreliler mevcuttu.³⁸

Fakat Kore'deki Türk cemaatinin sayısı Mançurya ve Japonya'daki Türk cemaatlerine nisbetle daha az ve dağınık şekilde olduğundan, ve yukarıda izah edildiği üzere Koreliler ile Türkler arasında anormal ilişkilerden dolayı Kore halkı tarafından İslâm dinine fazla ilgi gösterilmemiştir. Fakat buna rağmen başta Mançurya ve Japonya olmak üzere Uzak Doğu bölgelerde yaşayan Kore halkının İslâmiyet'i daha yakından tanınmasına ve Türk örf, adetleri gibi kültür unsurları ile doğrudan ilgilenmelerine sebep olmuştur. Bilindiği gibi 1930'lu yıllara kadar en az bir milyona yakın Koreli, Japon koloni siyasetinden dolayı siyasî iltica amacıyla ya da giderek ağırlaşan hayat sıkıntısından kurtularak yeni bir hayatın temelini atmak

³⁸ Şamil Pak ile mülakat./M.Tahir, "Kore'de Türk-Tatarlar",

ümiyle Mançurya'ya göç etmiştir³⁹. Muhakkak ki, Koreli mülteciler oraya yerleşen çok sayıda Türk asıllı Müslümanlarla temasta bulunmuş, iş yapmış ve onların kültürünü öğrenmiştir. Kesin rakam bilinmemekle beraber bu sıralarda bazı Korelilerin Müslüman oldukları anlaşılmaktadır. 1930'lu yıllarda Mançurya'da görevli bulunan ve daha sonra ihtida eden Koreli Müslümanlardan Hacı Muhammed Doo-young Yoon ve Hacı Ömer Jin-kyu Kim'in ifadelerine göre o zaman Mançurya'da çok sayıda Müslüman ve cami bulunduğunu ve Müslüman olan Korelilere rastlandığı anlaşıyor⁴⁰.

Sonuç

25 senedir Kore'nin çeşitli bölgelerinde yerleşerek gayr-i Müslim topluluklarında kendilerine mahsus kültür ve dinî ibadetleri devam ettiren Türk toplumu, 1945 yılında Kore'nin yeniden bağımsızlık kazanması ve bundan sonraki politik değişiklikler yüzünden orada daha fazla kalamayacağını anlayınca başta Türkiye olmak üzere A.B.D., Kanada ve Avusturalya'ya göç etmiştir.

Bununla birlikte Kore'de İslâmiyetin tanıtılma ve yayılmasında XX.yüzyılın başlarında Kore'ye gelen Türkler fazla katkıda bulunmamışlardır. Bu durum 1950'li yıllarda Kore Harbi (1950-1953) sırasında Türk askerinin Kore'ye gelişine kadar devam etmiştir.

Japonya'da modern İslâm cemaatinin Tatar-Türklerinin gayretleri sayesinde oluşturulmuş olmasına rağmen, Kore'deki modern İslâm cemaati yine diğer bir Türk grubu olan Türkiye Cumhuriyeti askerlerinin kahramanca savaşı ve felaket şartları altında dahi insanca sevgi dolu örnek davranışları sayesinde meydana gelmiştir.

³⁹ Alexander R. Mackenzie. *Church and Mission in Manchuria: A Survey of a Strategic Field*, London, 1928, s. 52.

⁴⁰ Hacı Muhammed Doo-young Yoon, ilk Kore Müslümanlarından olup 1956'dan vefatına kadar (1985) Kore Müslüman Cemiyetinin baş imamlık görevinde bulundu. Hacı Ömer Jin-kyu Kim ise Hacı Muhammed Yoon ile Kore Savaşı (1950-1953)'dan sonra Türk askerleri sayesinde ihtida eden ilk Kore Müslümanı idi. Bu konuda mâlumatlar 1979-1983 yılları arasında Kore İslâm Federasyonunda iki kişiden bizzat aldık. Hacı Muhammed Yoon'un hatıratı şimdi neşriyate hazır durumdadır.

KORE'DE DÜKKAN SAHİBİ OLAN TÜRKLERİN ADLARI

A. SEUL'DE

Abdullah Hakim	Lokman Süleyman	Mübarekşah Batırşah
Safa Devletşah	Zahidullah Torpiş	Abdürrahman Mullin
Abdulhak Nuğman	Alim Selahaddin	Lokman Batırşah
Kerim Süleyman	Veli İbrahim	Ahmet Sultan
Abdullah Hacı Ayit	İşak Bağdaş	Abdürrahim Gubaydullah
Ahmedullah Ütüş	Ahmetşah Ahmet	Fatih Mullin
İnayetullah Murat	Hüseyin Toktamış	Arabşah Batırşah
Mehmet Kasaboğlu	Gilman Süleyman	Gubeydullah Birüku
İsmail Kamkin	Fazıl Kamay	

Dükkan sahibi olmayan diğer aile reisleri

Abdullah Nurmuhammed, Muhammed Zarif Yanguraz, Mahmut Altunbaylar,

B. PUSAN'DA

Fatih Nadırşah	Veli Muhammed Gabidullah	Ahmet Ahtem
Murdan Muhammedcan	Muhammedcan Toktamış	Osman Bayhuca
Keşşaf Nadırşah	Rifat Muhammedcan	Merden Muhammedcan
Abdullah Çudin	Osman Ahmet	

C. TAEGU'DA

İshak Akçura	Abidullah Çudin	Abdunnafiğ Gaffar
Niğmetullah Abdürrahman		Sadri Agafur
İshak Bağdaş		

D. TAECON'DA

Hüseyin Toktamış	Saidiler
------------------	----------

E.MOKPO'DA

Lokman Süleyman

F.PYONG-YANG'DA

Hafız

İnayetullah Muratlar

G.HYESAN'DA

Muhammed Kasım

İsmetullah Agi

H.İNÇON'DA

Ahmedullah Ütüş

Şeyheddin Devletşah Ataullah Kamilcan

İ.SİNİYCU'DA

Abdulkerim Rahim

Bazıların çeşitli şehirlerde birden fazla dükkana sahip oldukları görülmektedir.